ԵՐԱՊԱԼ

Լրագիր Տաքսթակոն

թիւ 29 — 19 (7) ՅՈՒԼԻՍԻ — 1856

ԻՍԱԳԱԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐԻԱ· Մեծափառ կայսրը նորածին գուստրը, անոր մկրտութիւնն հանդիսաւոր, եւ այս առթիւ եղած ընծայութիւնները։ Թատերական մեծ դրսին ժողովուրդը։ Հիւանդներ։

ԳԱԼԼԻԱ· Նապոլէոն կայսրը։ Փարիզի պաշտօնական։ Քիանլիւ։ Կիրթ։ Աւ տարան մկրտութեան եկեղեցւոյը։ Փարիզի կոմսին նամակը։ Նշանաւոր դատը։ Մոնթալամպէր։ Եղեւ։

ՍՊԱՆԻԱ· Պաշտօնական փոխարինութիւնն ու Մադրիտի եւ գաւառներուն մէջ ծագած խռովութիւնները ու կռիւները։

ՑՈՒՆԱՍՏԱՆ· Դուզիլի եւ Ինգլիսի փեսացուներուն ամուսնութիւնը դրսէն պաշտօնական տեսակ մը։ Գրաբարարեմ։

ՕՍՄԱՆՆԵՐՆ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ· Ալի փաշա. քրիստոնեից գոյութիւնը, Փեղնիէ եւ Քուարթիլիէրը, դատաւորաց զբաղմունքներ։ Դանուբեան իշխանութիւնաց ու Նէպիսարեն եկած լուրը։ Ընդհանուր։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՔ· ԲՈՐՈՅԱՐԱՆ· Նոր հրատարակութիւն։
ԿԱՆԵՊԻՐԱՆՆ· Մեծին Պետրոսի գերեզմանը։ Թ։
ՄԱՆԻԼԱՒՐԻՔ։
ԸՆԹԵՂ· Նկարագրութիւն ու Պատմութիւն։

ԱՒՍՏՐԻԱ

ՎԻԵՆՆԱ, 19 ՅՈՒԼԻՍԻ։

ԱՐՔԱՅԱԿԱՆԱԲՈՒ բնակչաց համար ամսոյս 12ին ուրախութիւնն օր մը ծագեցաւ։ Երբոր առաւօտեան ժամը 7½ին թոյլ եկեղեցեաց զանգակներուն հնչիւնն ու. 21 հրանօթներու բարձիւնը տարիդքսուհոյ մը ծնընդեան լուրն առնակոյ։ Այս լուրը հեռագրով Վիեննա հասնելուն պէս՝ մայրաքաղաքս ժողովուած արքունիքները Լաքսենբուրգի ամրոցացան երթալու ճամբայ ելան, իրենց շնորհաւորութիւնները մեծափառ կայսրի մատուցանելու։ Վիեննայի բոլոր եկեղեցիներուն մէջ ալ ժամը 11ին Զոյեղ Աստուած դոհութիւնի երգը նուագուեցաւ անձիւ բարեպաշտ հաւատացեալոց ներկայութեամբ։

Երկրորդ օրն, ամսոյս 13ին, կէսօրէն հետը ժամը 2ին, Լաքսենբուրգի կայսերական պալատին մասին մը փոխադրուած մեծ դահլիճի մէջ մեծաւ հանդիսութեամբ իշխանուհւոյն միջոցները կատարուեցան, Յոսէփ Օմմեր Թաւշերեան, մայրաքաղաքիս կարդինալ արքեպիսկոպոսին ձեռքովը։ Մեծափառ կայսրն եւ կայսերական գերդասանները զատ հանդիսին ներկայ էին։ Բ. քահանայապետին կարդինալ նուէրակը, 20էն աւելի աստիճանական դասաւորներէն եկած կարդինալք, արքեպիսկոպոսունք ու եպիսկոպոսունք, պաշտօնեաները, պալատականք եւ բազմաթիւ քաղաքային ու զինուորական բարձրաստիճան պաշտօնատարք։ Արքեպիսկոպոսին ելքաձեւ տեղակալ եղաւ մեծափառ կայսրի մայրը Սոփիա արքեպիսկոպոսուհին (մեծափառ կայսրուհւոյն մայրը Լուդովիկա դքսուհւոյն տեղ)։ Իշխանուհւոյն անունը դրուեցաւ Պիոնլա Լուդովիկա Մարիա՝ Մկրտութենէ ու կայսերական եղբաժանաց Զոյեղ Աստուած նուագելէն հետը հանդէսը լմննցաւ, եւ մեծափառ կայսրը պալատին սրահները գնաց, ուր ներկայ գտնուղներուն շնորհաւորութիւններն ընդունելու։

Փրանցիսկոս Յոսէփ մեծափառ կայսրն ամսոյս 12ին Եղիսաբեթի մեծափառ կայսրուհւոյն ծնընդեան առթիւ երկու հրամանագիր հանեց, մէկը արդարութեան պաշտօնէին ուղղուած իսկ մէկը եկեղեցիոյ պաշտօնէին, որոնցմով բազմաթիւ քաղաքացիներ, մանաւանդ, որոնք կամ բերդերու կամ հասարակ բանտերու մէջ բանտարկուած են, բաւ բոլորին անանց ու միայն բաւ մասին թողութիւն կը շնորհէ. գարձեալ 1848ին եւ 1849ին Հունգարիայի ու Թրանսիլվանիայի ապստամբութեանց պատճառաւ հարիւրաւոր անձանց յանցանքներ գրաւուած ինչքերն իրենց տերերը եւս կը գարձուին։ Մեծափառ կայսրը այս գթութեան եւ շնորհաց գործերը հոլովաւոր դիպուածներու օրախութեան ու երջանիկութեան պատճառ եղան, եւ ամենէն շնորհակալութեամբ ընդունուեցան։ Այս շնորհաց հրամայականներուն հետ յարաբերութիւն ունի նաեւ նորածին իշխանուհւոյն միկրոսութեան ատեն ընդունած առաջին անունը, որովհետեւ 995 թուականին Պուիրիայի Հենրիկոս դքսին կնոջը դուստրը քրիստոնէութեան նոր գարձած ան իշխանին հետ ամուսնացաւ՝ որն որ Եռոը Յոսէփանոս անուամբ Հունգարիայի թագաւոր եղաւ, եւ իր բարեպաշտութեամբն ու առաքելական եռանդնութեամբ Եկեղեցւոյ հաշակաւոր սուրբ թագաւորներէն մէկը։

Ինչպէս զատ թէ կայսրն ու թէ կայսրուհին տարբատաց ու կարօտելոց եւ գանազան հաստատութեանց առատ ստակ բաժնել տուին։

Կայսերական բժշկաց տուած նորագոյն տեղեկութեանց համեմատ թէ մեծափառ կայսրուհւոյն եւ թէ նորածին արքիդքսուհւոյն առողջութիւնը շատ աղէկ եւ կանոնաւոր վիճակի մէջ կը գտնուի։

— Կայսրուհւոյն ծնընդեան առթիւ, Վիեննայոյ գովի սովորութեան համեմատ, այլեւայլ ուձիգներէ, մեծ վաճառականներէ, պաշտօնատէրներէ եւ քաղաքացիներէ դրամոց մեծամեծ գումարներ ներկայի գործոց պաշտօնէին խրկուեցան՝ ազքատաց ու գանազան բարեպաշտական հիմնարկութեանց բաժնելու համար։

— Ֆերդինանդս թագաւորի մեծ դքսին անդրանիկն ու. մեծարգոյն ամսոյս 17ին մայրաքաղաքս հասաւ. ու. Շէօնպրունի կայսերական ամառանոցն իջաւ. մեծափառ կայսրը նոյն օրն իրեն ողջունութիւն ընդ. Երկրորդ օրն ալ իրեն պատուոյն Լաքսենբուրգի պալատը խնջոյք եղաւ։ Մեծ գուքսը, լուսածին հանձնաւոր, ընտանեաց գործերու համար Պաւիերայի ոստանիկը պիտոր երթայ։

— Ամսոյս 14ին Հիւսիսէր սեղանին, Ուսուրիայի Փարիզ կեցող գեսպանը Վիեննա եկաւ եւ մեծափառ կայսրմէ առանձին անկինդուութեան ընդունուեցաւ։ Արտաքին գործոց պաշտօնեայ Պուլ կոմսը գեսպանին պատուոյն մեծ խնջոյք մը տուաւ, որուն երեւելի քաղաքացիներ ալ հրաւիրուած էին։ Գաղղիայի առաջին ատիճանի գեսպան պրոբրենկ սեսպուն ալ իր պաշտօնակցին պատուոյն նոյնպէս մեծաւոյց խրախճանք մ՝ըրաւ։

ԳԱՂՂԻԱ

ԱՐՈՒԵՒՈՐԻՆ հանմամբ Դարիզեան կայսրը Փրոնպիլիի քարիքներու մէկ քանի անգամ՝ մանրելն Լաքն ամենամօտիկ սիրաւ ընկերաց ապրելիներն զգալ։ Կայսրը հոն քաշուած եւ իւրայայ կնանը մի կ՝անցնէր. բնակիչներն ալ յոյսնած բազմանքին համեմատ խուռներնիցաց բազմութեամբ իրեն ծանրութիւն չեն պատճառեր. միայն Պիրակն սր կայսեր եկեղեցի պտած ժամանակ տեղացիք ու մնաւորը գնդիրան ընակիչները մոլեռնելով կեղցի ազալակներով դինքը ողջունեցին։ Փրանպիէրի պոդպասակ (էլիկ) գործուածներն անուանի են, ուստի Դարիզէն նոյն տեսակ ամենէն գեղեցիկ գործուածներէն ալ դիպիկ մը լեցուն Լուգինէ կայսրուհւոյն խրկած է։

— Կարսի եւ ուսման պաշտօնեայ Պր. Խրթիւրին յանկարծական մահն այնչափ աւելի մեծ զարմանք պատճառեց եւ ապրելիութիւն բրաւ՝ որչափ հիւանդութիւնը թեթեւ բան մը կը համարուէր։ Վախճանելոյն մարմինը Փարիզ բերուեցաւ եւ կայսեր հրամանաւ տերութեան ծախքով մեծ հանդիսութեամբ թաղուեցաւ։ Դարիզէն Փրոնպիէրէն Փորթուգալն այրելոյն ցաւակցութիւնն եւ միխիթարութիւնն թուղթի գրեց, որուն մէջ կ՝ըսէ թէ ինքն ալ ան առջի անձինքներէն մէկը պիտի՝ ըլլայ՝ որոնց համար տարեկան թոշակ կապահովեալ նոր օրէնքը գրուած է։

— Արդիոնը կը ծանուցանէ թէ Հեռուակաղրաց զրաղիս եւ տեղութիւնն կալուածոց պաշտօնեայ Պր. Քիսելիւ Թուասասանի կողմանէ Փարիզի գեսպան անուանուեր է։

— Վիանդինիւանիկ կը գրէ թէ Աղտաւիայի Կիպա իշխանին ամսոյս 15ին Եաշէն Փարիզ երթալու ճամբայ ելեր է։

— Պաշտօնական հաշիւներու համեմատ ապրիլեան առաջին վեց ամսուան մէջ տերութիւնն առած անուղղակի տուրքերուն գումարը դրեթէ 500 միլիոն ֆրանքի կը հասնի, որն որ 1855ին նոյնչափ առեւտուրն մէջ առնուած էն 56 միլիոն աւելի է, իսկ 1854ին առնուած էն 95 միլիոն աւելի։

— Դարիզէն անուանի արուեստաւորներու յանձնուած է որ վերջի տարիներուն մէջ պատահած նշանաւոր դիպուածներու համար արտակարգներ նկարեն. այսպէս Պր. Եուն Սեւաստոփոլի ուռուցիլը պիտի նկարէ, եւ այս վարձատու Խրիմ պատրաստ է. Պր. Քութիւրին ալ կայսերապրդէն միլիոնը նկարելու յանձնուած է։

— Դանիի քաղաքաժողովը որոշած էր քաղաքին մեծ գանուած հին դղեակ մը նորոգել ու Կոպենհակէնին տեղուն ընծայել. բայց կայսրը չէ ընդունած, եւ նոյնին գործոց պաշտօնեին ձեռքով քաղաքաժողովին անդամոց ու քաղաքացոյց իրեն ազատութիւն նկատմամբ ունեցած հաւատարմութեան զգացմունքը համար իր գոհութիւնն ու շնորհակալութիւնը յայտնելէն ետքը՝

կ'ըսէ թէ Լուսաւոր վիճակն յարդուքիւնամբն եղած մեծամեծ վնասներէն Լաքն այնչափ մեծ ծախք մը ալ բաղքին ի Հարկէ շատ ծանր պիտի ղայ, սոնոր համար կայսրը կը բաղձայ որ նոյն տարաբարեբախտութիւնը չկրնայ բրուի։

— Վերջինտեսակն լրագրի մը Փարիզի թղթակիցներէն մէկը գաչնաւորաց Խրիմի բանակին վրայ խոսելով կ'ըսէ թէ համեմատութեամբ գաղղիացիներուն զօրաց ամենէն քիչ ծախք գացած է. օրուան մէջ անդրեկական վիճուորի մ'որոշուած ծախքը 20 ֆրանք է, ֆրէգատներուց մը՝ 14 ֆր. Տաճիկ զինուորի մը 11 ֆր, իսկ Դաղղիացւոյ մը 8 ֆրանք։ Ասոնց հետ պիտի ըսենք թէ ամենէն քիչ կրցողներն օտարներուն զօրաց գնդերն էին, թէպէտ եւ Հոռեմեստարար թէ պատերազմի ուղեւորի եւ թէ կերակրոյ կողմանէ նուազագոյն կերպով հոգացուած էին. բայց իրենց հարստութիւնն ու կարողութիւնն գիմանալը մեկալ ամէն զինուորաց մեծ գարմանք պատճառած է։

— Լրագրերը Փարիզի կոմսին Օրլէանեան կուսակցութեան գլխաւորներէն մէկուն, պր. Ռոժէ տիւ Նոբին գրած յայտարարութեան մեջ հրատարակին որ հետեւեալն է։

«Իմ սիրելի Ռոժէ տիւ Նոբս։ Շնորհակալ եմ ինձի գրած թղթիներուդ համար։ Հոս եկայ իմ մտքս տեսնելու, եւ շատ երջանիկ գտնուեցայ՝ իրեն տարաբնութիւնը բարեգործ վիճակի մէջ գտնելս համար։ Իմ հրաժարքս, նպատակի գաբը, յարգոցեց զիս որ այս ճամբորդութեան առիթը Գրոսարդի (Շանպորի հիներիկս կոմսին) ապրելութիւն մ'ընելու դործածեմ։ Ես իրեն պատասխան տալ եմ թէ ես բանիս ամենեւին միտք չընեմ, եւ թէ իմ մօտս շնորհակալ բլլալս պարտական եմ՝ մինչեւ այսպէս օրս ինձի իմ կուսակցակ ազատութիւնս պահելուն համար, եւ զիս ան փորձերուն մասնակից բլլալու շարժելուն համար՝ որոնք ի գործ դրուեցան մեր գերեցան մեր գերեցան (եւ հաշտեցրնելու.) համար։ Ասոնց վրայ ան ալ աւելցուցի թէ ես իմ անձինս վրայ խոսելով, հոս կուսակցին մէջ ուղեւս դրուած սկզբանց հաւատարիմ մնայ ուզելով, երբեք այն մեծ ազատասիրտ կազմակերպութենէն պիտի չբաժնուիմ որն որ 1830ին իմ պապս Գաղղիայի սահմանադրական կառավարութեան գլուխը կանգնեց։ Հարկ զլացիս հարցուց ինձի թէ արդեօք չտիպահաստութեան տարրը հասնելու ժամանակս այս զգացումներս հանդիսական ու հրապարակաւոր յայտարարութեամբ մը ծանուցանելու միտք ունիմ։ Ես իրեն լուր թէ միտք չունիմ, բայց իրեն կ'աղաչեմ որ մեկալ հարցերուն մեջ իմ մտածմունքներս հաղորդէ, եւ թէ ինձի կը վերապահեմ նոյնիսկ առանց շուտ յարուցանելու Գաղղիայի մէջ ունեցած բարեկամներուս ծանուցանելը։»

Լեմուրի գաբը Գաղղիայի հին միապետութեան երկու ճիւղերն իրարու հետ միաւորելու կոչնակցութեան գլխաւորներուն նամակներ գրած է, որոնց մէջ Օրլէանի իշխանուհոյն եւ անոր որդւոյն, Փարիզի կոմսին վրայ, մեծապէս կը գովեցուի այս միաւորութեան ընդդէմ կենդանուն համար։ Ինք իրեն համար կը ծանուցանէ թէ ինչ. կ'ուզէ բլլայ Շանպորի կոմսին պիտի հպատակի։ Օրլեանուրդականաց եւ Օրլէանեանց մէջ շատ կը խոսի թէ Նեմուրի գաբը Փարիզի կոմսին տեղ Շանպորի կոմսին եւ անով Գաղղիայի հին վիճակաւորութեան օրինաւոր ժառանգ պիտի ընտրուի, բայց այս լուրը գեռ սուտ գտնուեան կարծա է։

Սարտէս-Քոսրուվի Պլեմենտիսն իշխանուհին պր. Պուշէին բողոքման մեջ գրած է, որով Լամարտինէ կայսր Օրլէանեան իշխանութիւնը տարբ. որոշած տարեկան ռոճիկը դադրեցնելու մեր ժ է։ Ասոր թեղթը հոս կը թարգմանենք։

«Պարոն. Լրագրաց ձեւով կ'իմանամ որ կայսրն օրէնքի ժողովոյն առաջարկեր է Լուդովիկոս Փիլիպպոսին դատեցաց դրամներուն 600,000 ֆր. եկամուտ կտրելու հաւանութիւն տալս։ Որ փոխանակ ծանուցանելու թէ մենք, իշխանն իմ ամուսինս ու ես, Լուդովիկոս Նափոլէոնին կառավարութեան հետ ամենեւին իրաւահաղորդութիւն մ'ընած չենք, ամենեւին շնորհք մը կամ փոխարինութիւն մը խնդրած չենք։ Յունուարի 22ին (գր. Մարտի 2ին, 1852ին) հրամանագրերէն ու վճիռներէն եղբ, որոնք իմ եղբարս, քեզս գրկելու ու զիս իմ նախնեաց ժառանգութենէն զրկելու, ամեն տիրոջ գործածեցի իմ այս իրաւանց եղած բռնադատութեան դէմ բողոքելս։ Ես պահանջելի ան կալուածներն որոնք ինձի իմ ամուսնութեանս դաշինքներուն երաշխաւորուած էին, ան սատարումներն որոնք ինձի թագաւորին, իմ սիրելի հօրմէս, հրամայուած էին։ Ես արդարութիւն խնդրեցի եւ հիմայ ալ կը խնդրեմ»։

Ալ երբիրեալ օրինաց առաջարկութիւնն օրէնսդիր ժողովոյն առջեւ հանուած ժամանակ Պոնապարտեանը կամար, որ նոյն ժողովին անդամ է, բնաւանեաց գործերու համար Դաղղիայէն դուրս գտնուելով՝ Տր. Մոռնի ժողովոյն գահերիցուն թուղթի մը գրած է, որուն մէջ իրաւաբանական զգրաւորագրեալ եւ փաստերով նոյն օրինաց առաջարկութիւնը կը մերժէ, եւ կը յանձնէ որ իր գրուածը ժողովոյն հաղորդուի. սակայն Տր Մոռնի պատասխանը չէ գատեր ժողովքին առջեւը կարդացուելու, բայց դապիրէն կայսրը տեսեր է, որուն վրայ նոյն գրուածը մեծ ազդեցութիւն ըրած է եղեր։

ՍՊԱՆԻԱ

Ամարտին հիւսիսով եկած լուրը մինչեւ ամսոյս 17 կը հասնին եւ մայրաքաղաքին մէջ եղած վերջին 30 ժամու կռուոյն լուրը կու տան։ Երդէն մեկ քանի շաբաթ է որ գաւառներուն մէջ տարին անդին մասնական խռովութիւններ ու շփոթութիւններ եղած էին. շատ տեղ կերակրելենոց, ի մասնաւորի հոյին սղութեան համար՝ գործաւորները ոտ եղան, տեղ տեղ ալ երկաթուղի դրաւելուն դէմ եւ ուրիշ զանազան պատճառանքներով ժողովուրդը կատաղութեան դէմ զէնք առած էր, բայց ամէն տեղ ցրուելուն եւ շատ տեղ պատերազմական վիճակ հրատարակուելուս։ Քոմիսեսին դեղուելէն մէկ քանի օր եաքը Լոփարթերոյ պաշտօնէից դահերէցն իր հրաժարումը լսեցուցին տուաւ, որն որ ընդունելով՝ Օ'Տոնելին յանձնեց պաշտօնէից նոր դահիճ մը կարգելու, զինքը պատերազմի պաշտօնակից եւ դահերէց անուանելով։ Նոր դահիճը կարգուած է. Տիսա՝ արտաքին գործոց, Ռիոս Ռոզաս՝ ներքին գործոց, Բանեիկոյ՝ երկրագործոց, Բոլրուսոյ՝ հրապարակական շինուածոց, Լանդուրիակա՝ արդարութեան, Պայարի՝ ծովային զօրութեան պաշտօնեայ եղան։ Ադրոկիսի պարպայիդ մէջ դեռ յայտնի չէ ինչ պատճառաւ, ռեգուլա Լոփարթերոյին կոդմեակցաց գրգռութիւնն մասնայ 15ին Պատրիս ազգային գօրոյ եւ կանոնաւոր զօրոյ մէջ տարակի կռիւ մը եղաւ որն որ 30 ժամ տեւեց. երկու կողմն ալ շատ մարդ ինկաւ։ Թագուհին կռուոյն սասկացած տեսնելով պաշտօնէից խարհրդեան հակառակ կռուողներուն մէջ գնաց, որոնք զինքը տեսնելով կրակն անմիջապէս դադրեցուցեր ու հնդգէի ազատակներով ընդուներ են, բայց երիտասարդն եաքն սկսեր են հրիւնեն նորէն մեծաս սասկութեամբ յարոյ տալիլ, մինչեւ 16ին վերջապէս Օ'Տոնել յաղթելով բոլոր ազգային զօրքը զինուորի ըրաւ. եւ ամբողջ Սպանիայի մէջ պատերազմական վիճակ հրատարակեց, որմէ հետեւ գաւառներու մէջ շատ տեղ ոտ եղած են։ Մադրիտի բոլոր քաղաքային պաշտօնատէրերը վրայ առնուած եւ տեղերնին նոր պաշտօնատէրներ դրուած են։ Թագուհոյն քոյրը կառավարութեան ու ապատամբաց մէջ մնալով միջնորդուելիս ըրած է։ Լոփարթերոյին համար դեռ չգիտցուիր թէ ուր գացած է։ Հիմա

թիւ պաշտօնական մեծարման Սուլթանէն շքանշաններ առած են։ Գամբրէի իշխանին հրամանին առակ եղած Լիհերուն յեղեռնը պիտի լուծուի։

Կ. Պոլսոյ եւ Մարսիլիայի մէջ շարամիտ երկու անգամ բանող շոգենաւերը պիտի դադրին, բայց ասոր տեղ ճոխան առանց ժամանակ կորսնցնելու ուղղակի շուտով դայող շաբաթական շոգենաւարկուածին մը պիտի հաստատուի, ատոր տրիեսան Լայոնի ըրածին պէս։ Կ. Պոլսոյ եւ Խրիմի մէջ բանող ինքնատարի շոգենաւերու երթեւեկին ալ դադրած է. բայց ասոր հակառակ Սեւ ծովու մէջ առեւտրական նաւերու երթեւեկին արտաքոյ կարգի ընդարձակութիւն կը դտնէ։ Գաղղիացիք Օտեսսա ընկ հանուր հիւպատոս մը խրկած են։ Ռուսաց յատուկ հիւպատոսները նօրէն տեղերին կը գտնան։ Բարձրագոյն Պրան հաւանութեամբ Յունաստան ալ 5 տեղ նոր հիւպատոսարանները հաստատեց։

Խարձրագոյն Դուռը Վլաղիայի եւ Մոլտաւիոյի Հաստատութեան տեղ, որոնց իշխանութեան հնամեայ ժամանակը լրացած է, երկու տեղեկալ (ֆէյմէգամ) որոշած է։ Վլաղիայի Սիմիրակ իշխանն արդէն ամոյն հին հանած յայտարարութեամբ մ'այս որոշումը ժողովրդեան ծանուցանելով՝ կուսակցութիւնը պաշտօնեից եւ խորհրդական կամ սանէին (փէնէն) ձեռքը յանձնեց եւ ինք դէպ ի Աստրխա երթալու ճամբայ ելած է։ Երկու իշխանութիւններէն ալ սամանեան գրքը դուրս եկած է։ Պեսարապիայի տարհմանները որոշել մնացած ալ ամբողջ շատ դժուարութիւններու պատճառելով՝ գործակալը իրենց տերութեան գրած ծանուցած են եւ նոր հրամաններու կը սպասեն։ Իշխանութիւնց վերջինին վրայ խորհելու համար որոշուած գործակալներն ալ քիչ առենէն նոյն Կ. Պոլսոյ պիտի դան մարին, որ նախապատրաստական ժողովներ պիտի ընեն, իսկ եւրոպն իշխանութիւնները պիտի երթան երկրին վիճակին անձամբ տեղեկանալու համար։

Ընկերանդրիա, 9 Յունիսի։ Մեծարիան Սուլթանէն խրկուած երկու հրամանակներ հրապարակու։ կարդացուեցան. առանց առաջնոյն մէջ հիգիպտական զորաց շնորհակալ կը լլլլի Ռուսաստանի դէմ եղած պատերազմին ըրած ազնուութեան համար, ու Սպիտակ Փաշա փոխարքային մեծարդին սուր մը եւ դեղեցիկ շքագրամ մը կը շնորհուի. իսկ երկրորդ հրովարտակը փոխարքային գեղահասակ որդւոյն փաշայութեան պատիւ եւ առաջնան կը շնորհէ։ Մեծարիան Սուլթանը փոխարքային խրկած նամակն ինք անձամբ գրած է, որ մեծ սէրոյ եւ պատուոյ նշան է, եւ իրաք ալ Սպիտակ Փաշան Սուլթանին քով մեծ համարում եւ շատ ազդեցութիւն ունի։

Փոխարքան Ռեշիտ Փաշային հետ քաղաքական եւ վարչութեան գործերու վրայ խորհրդակցութիւններ կ'ընէ։ Յունիսի վերջերը երկուքը մեկտեղ շոգենաւով Նէղոսի կողմերը դացին եւ նոյն օրն նոր դարձան։ Թէ Ռեշիտ եւ թէ փաշան փոխարքային վրայ մեծապէս գոհ են, մանաւանդ մեկ բանի խնդրոյ նկատմամբ ատոր կարծիքը լսելնէն եղաը։

Սպիտակ Փաշան Վաղղիայի մէջ գնուելու յորդորութիւնները վերաբերեալ տոմարներու համար 30,000 ֆր. խրկած է։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՔԱՐՈՑԱՊԱՆ

Եղեկիա։

Լեդիլբեռտ գեռ պզտիկ հասակին մէջ ինքն իրեն տէր եղած եւ Մեծն Եղիսաբեթի դահն եղած ըլլալով, շատ անհոգեմ կարգերու ձեռք զարկաւ ու շատ անվայել պատահութիւններու մէջ ինկաւ, ինչպէս որ հասարակօրէն դիւրութեամբ կ'ինայ երիտասարդ մը, որն որ առջի բերան իր կրքին գլուխ ուրիշ բանի մտիկ չըներ։ Օր մը որ եղած տունը կնոջայի օրիորդ մը տեսաւ, որն որ զուարթութեամբ երգելով իր պզտիկ հօրմին պահպանութիւն կ'ընէր։ Լեդիլբեռտ ասոր դեղեցկութեանն ու շնորհացը վրայ զմայլեցաւ ու սէր կոչեց։ Աիտրը գնելով որ թագաւորի մը չէ վայելնար բուսիկ, կործէց որ առջի յարձակմամբ պզտիկ հովիւ աղջիկը, որուն անունը Էմիլիվիկէ էր, կը յաղթէ, բայց տեսաւ որ անոր առաքինութիւնը իր կարծածէն շատ մեծ էր։ Իր շաբ կամացը օրիորդը որսալու համար բան թող չառաւ որ չընէ, կեղծաւորութեամբ շողոքորթներէ, պարգեւներ տուաւ, խոստումներներ ըրաւ, բայց ամէնն ալ պարապի եղաւ. Էմիլիվիկէ տմեռ կեցաւ։ Ան մոլի թագաւորը իր կիրքը զսպելու տեղ, գոտած ընդդիմութեանը համար, ալ աւելի լորդրանցաւ։ Էմիլիվիկէի պատիւերը մնրէն չէր հեռանար, քնոյ ու արթնութեան առեն միշտ անոր վրայ իր մտածէր ու ուր որ ըլլար միշտ գնեն իր աչքին առջեւ ներկայ ունէր։ Կամաց կամաց ան առտիճաներ հոսաւ, որ առանց անոր ապրիլը իրեն անկարելի բան կ'երեւար։ Բայց Էմիլիվիկէին անդրդուելի հաստատութիւնը յաղթելու համար գինքն իրեն հարս ընելէն ուրիշ հնարք չկար։ ասոր ալ թնչպէս խոնարհի, թնչդիս ազնուութի գեղացի աղջիկ մը դահի վրայ նստեցրնէ։ Ան դժուարին խորհրդոյ մէջ երկարեալ առեն ծգնալէն ետքը, վերջապէս կիրքը իրեն յաղթեց ու առաջարկութիւնը եղաւ։ Էմիլիվիկէ, որն որ ամէն տեսակ ոգեպական հրապուրանաց արիական սրտիս դէմ գրած էր, առ յանկարծ նոր մեծ բախտի փոփոխութեան դէմ ինքզինքը պնդեց։

Շատ քիչ կը պատահի որ մարդս մը յանկարծ ու արագաբար կարգի բարձրանալը միշտ իրեն ճշմարիտ երջանկութիւն բերէ։ Էմիլիվիկէն ալ շատ չանցաւ իր նոր վիճակին վրայ սկսաւ ըլլալ, սկսաւ իր գեղեցիկ դաշտերը բաղձալ ու պարզ հովուական գեղացի կեանքը փնտռել, որուն մէջ ծնած զոհութեամբ եւ ուրախութեամբ ապրած էր։ Բոլոր թագաւորութեան մէջ Լեդիլբեռտին աս ամուսնութիւնը փար դարկին, ամէն դիւց արտունը ու նախատական խօսքեր կը լսուեր, խնդմ թագաւորոյն երեսը նայող չեղաւ, ու դատարարանի պէս պալատին մէջ առանձին լրիտոր մնաց։

Լեդիլբեռտ ինքը իր խոհեմութեանին ու ազնիւ քաղաքավարութեամբ կամաց կամաց ժողովրդոյն ինքը գինքը սիրցուց, ու հրապարակաւ ամէնքն ալ գինքը իրենց թագուհի ճանչցան ու պատուեցին, բայց ան ալ երկրին շահուն եւ ուրիշ բանի չմտածելով, բայց եթէ ազգայ գրժբաղդութիւններուն առեն եւ գլուխ ու դատն բերելու։ Լեդիլբեռտ իր փոփոխութիւնը բնութեամբը քիչ առեն մէջ հարսին վրայ ունեցած երանդուն սէրը մոցաւ, ու ամէնուին ատոր վրայ չմտածելով՝ ուրիշ նոր բաղձանքներով կը զբաղէր։ Էմիլիվիկէն շատ ատեն իր ցաւը դուրս չհանեց, ու սրտին մէջ պահեց, բայց տեսնելով, որ թագաւորն օրէ օր աւելի եւս իրեն կը պագի, գինքը շահելու համար ամէն տեսակ փորձեր ընելէն ետքն ան ալ ուզեց փորձել թէ արդեօք արդիւնքներ կրնայ մի գինքն ուղղել։ Էրանի թէ ասոնց մէկն ալ ըրած չըլլար. ինչու որ առանցմով Լեդիլբեռտոսին սիրան աւելի եւս դիրուեցաւ, ու բարկութեամբ հրամայեց, որ թագուհին պալատէն դուրս հանեն ու շուտով բերդ մը տանին, գնեն, եւ հոն գոցուած մնայ։ Խեղճ թագուհին ան բերդին մէջ իր արցունքներն ու ցաւերն ասոր ուրիշ ընկեր մը չունեցաւ, ու ան ոստրմելի վիճակին մէջ հոն պնդեցաւ երեսէ ինկած կենդանին եղաւ։ Բայց ան անյաջողութիւնը գինքն ամենեին չուսահատցուց եւ մանաւանդ թէ իրեն մեծ դրգիռ մ'եղաւ ուզելու իր մտադրութիւնը նաեւ ան ծանուն արն որ իր սէրը թեռնելու հարաւոյն ասնիանն էր։ Ուրիշ Ալեքսիոս Միքայելովիչ Զարը Բոլոքներու ապստամբութեանց դէմ ռուսական վարչականութիւնը կասեցնելու ծանուն վրայ ապահովելու եանէ էր, մինչեւ Հոլանտայոյ (1667—68) ձեռքը Օքքա գեղեցիկ քով Տեսանոնա քաղաքը Արծիւ անուանի նաւ մը շինել տուաւ ու Վոլգայն վրայ դէպ ի Աստրխան պատերազմ ծովը խրկեց։ բայց ան տարի փոքր յաջողութիւն մը չկրաւ, Բոլոքները նաեւ պարեցին, որով Զարին յոյսը բոլորովին պարապի եղաւ։ Ան առենէն վեր կասեցնելու ծանուն վարչականութիւնը, կամաց կամաց Զուլֆա ու Աստրխանի բնակող Հայոց ձեռքն անցաւ, որոնք իրենց ճարտարութեամբը, պարկեշտ ընդունելութեամբ ու երկու կողմն ալ ունեցած դրամներով մեծ յարգագիտութեան մէջ էին։ Երեսնք պարսիկ կերպասը Ռուսաստանէն անցընելով Արխանգելի վրայէն Հոլանտա կը տանէին ու անկից լաւ ու ուրիշ դիւրածախ վաճառքներ կը բերէին։ Պետրոս յաւարտուց ալ Հոլանտա եղած տարեն, նոյն տեղը գտնուող Ադրիան պ. Զմիոնացի երեւելի վաճառականին՝ անոր խնդրելովը (1717) վաճառականութեան նպաստաւոր արտօնութիւններով հրովարտակ մը տուած էր, որուն մէջ ամենայն խստութեամբ կը հրամայէ իր ամէն ատրճանի պաշտօնատարներուն որ չէ թէ միայն Ադրիանն պետրոսին այլ նաեւ անոր Զմիոնի բնակող Աբրահամ ու Յոհան վաճառականն եղբայրացը, ու իրենց գործակալացը ազատութիւն տարած եւ վաճառականական նկատմամբ ճամբորդութիւն բրած տեղերն, ամենուին արգելք կամ դժուարութիւն չըլլայ։ Ու ռուսական տերութեան որ կրնանէ, որ քաղաքէն ալ ուզեն ազատութեան տնտեսի։ Պարձեալ նոյն հրովարտակին մէջ իր տերութեանը ամէն պաշտօնատարներուն կը հրամայէ՝ որ նոյն գերատոս Ադրիանն ու իր եղբարացը ու բոլոր հոդիացն վաճառականներու մասնաւոր օգնութիւն ու պաշտպանութիւն պարտաւորակներ մեծարման։ Սուլթանէն շքանշաններ առած են։ Գամբրէի իշխանին հրամանին առակ եղած Լիհերուն յեղեռնը պիտի լուծուի։

Կ. Պոլսոյ եւ Մարսիլիայի մէջ շարամիտ երկու անգամ բանող շոգենաւերը պիտի դադրին, բայց ասոր տեղ ճոխան առանց ժամանակ կորսնցնելու ուղղակի շուտով դայող շաբաթական շոգենաւարկուածին մը պիտի հաստատուի, ատոր տրիեսան Լայոնի ըրածին պէս։ Կ. Պոլսոյ եւ Խրիմի մէջ բանող ինքնատարի շոգենաւերու երթեւեկին ալ դադրած է. բայց ասոր հակառակ Սեւ ծովու մէջ առեւտրական նաւերու երթեւեկին արտաքոյ կարգի ընդարձակութիւն կը դտնէ։ Գաղղիացիք Օտեսսա ընկ հանուր հիւպատոս մը խրկած են։ Ռուսաց յատուկ հիւպատոսները նօրէն տեղերին կը գտնան։ Բարձրագոյն Պրան հաւանութեամբ Յունաստան ալ 5 տեղ նոր հիւպատոսարանները հաստատեց։

Խարձրագոյն Դուռը Վլաղիայի եւ Մոլտաւիոյի Հաստատութեան տեղ, որոնց իշխանութեան հնամեայ ժամանակը լրացած է, երկու տեղեկալ (ֆէյմէգամ) որոշած է։ Վլաղիայի Սիմիրակ իշխանն արդէն ամոյն հին հանած յայտարարութեամբ մ'այս որոշումը ժողովրդեան ծանուցանելով՝ կուսակցութիւնը պաշտօնեից եւ խորհրդական կամ սանէին (փէնէն) ձեռքը յանձնեց եւ ինք դէպ ի Աստրխա երթալու ճամբայ ելած է։ Երկու իշխանութիւններէն ալ սամանեան գրքը դուրս եկած է։ Պեսարապիայի տարհմանները որոշել մնացած ալ ամբողջ շատ դժուարութիւններու պատճառելով՝ գործակալը իրենց տերութեան գրած ծանուցած են եւ նոր հրամաններու կը սպասեն։ Իշխանութիւնց վերջինին վրայ խորհելու համար որոշուած գործակալներն ալ քիչ առենէն նոյն Կ. Պոլսոյ պիտի դան մարին, որ նախապատրաստական ժողովներ պիտի ընեն, իսկ եւրոպն իշխանութիւնները պիտի երթան երկրին վիճակին անձամբ տեղեկանալու համար։

Ընկերանդրիա, 9 Յունիսի։ Մեծարիան Սուլթանէն խրկուած երկու հրամանակներ հրապարակու։ կարդացուեցան. առանց առաջնոյն մէջ հիգիպտական զորաց շնորհակալ կը լլլլի Ռուսաստանի դէմ եղած պատերազմին ըրած ազնուութեան համար, ու Սպիտակ Փաշա փոխարքային մեծարդին սուր մը եւ դեղեցիկ շքագրամ մը կը շնորհուի. իսկ երկրորդ հրովարտակը փոխարքային գեղահասակ որդւոյն փաշայութեան պատիւ եւ առաջնան կը շնորհէ։ Մեծարիան Սուլթանը փոխարքային խրկած նամակն ինք անձամբ գրած է, որ մեծ սէրոյ եւ պատուոյ նշան է, եւ իրաք ալ Սպիտակ Փաշան Սուլթանին քով մեծ համարում եւ շատ ազդեցութիւն ունի։

Փոխարքան Ռեշիտ Փաշային հետ քաղաքական եւ վարչութեան գործերու վրայ խորհրդակցութիւններ կ'ընէ։ Յունիսի վերջերը երկուքը մեկտեղ շոգենաւով Նէղոսի կողմերը դացին եւ նոյն օրն նոր դարձան։ Թէ Ռեշիտ եւ թէ փաշան փոխարքային վրայ մեծապէս գոհ են, մանաւանդ մեկ բանի խնդրոյ նկատմամբ ատոր կարծիքը լսելնէն եղաը։

Սպիտակ Փաշան Վաղղիայի մէջ գնուելու յորդորութիւնները վերաբերեալ տոմարներու համար 30,000 ֆր. խրկած է։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՔԱՐՈՑԱՊԱՆ

Եղեկիա։

Լեդիլբեռտ գեռ պզտիկ հասակին մէջ ինքն իրեն տէր եղած եւ Մեծն Եղիսաբեթի դահն եղած ըլլալով, շատ անհոգեմ կարգերու ձեռք զարկաւ ու շատ անվայել պատահութիւններու մէջ ինկաւ, ինչպէս որ հասարակօրէն դիւրութեամբ կ'ինայ երիտասարդ մը, որն որ առջի բերան իր կրքին գլուխ ուրիշ բանի մտիկ չըներ։ Օր մը որ եղած տունը կնոջայի օրիորդ մը տեսաւ, որն որ զուարթութեամբ երգելով իր պզտիկ հօրմին պահպանութիւն կ'ընէր։ Լեդիլբեռտ ասոր դեղեցկութեանն ու շնորհացը վրայ զմայլեցաւ ու սէր կոչեց։ Աիտրը գնելով՝ որ թագաւորի մը չէ վայելնար բուսիկ, կործէց որ առջի յարձակմամբ պզտիկ հովիւ աղջիկը, որուն անունը Էմիլիվիկէ էր, կը յաղթէ, բայց տեսաւ որ անոր առաքինութիւնը իր կարծածէն շատ մեծ էր։ Իր շաբ կամացը օրիորդը որսալու համար բան թող չառաւ որ չընէ, կեղծաւորութեամբ շողոքորթներէ, պարգեւներ տուաւ, խոստումներներ ըրաւ, բայց ամէնն ալ պարապի եղաւ. Էմիլիվիկէ տմեռ կեցաւ։ Ան մոլի թագաւորը իր կիրքը զսպելու տեղ, գոտած ընդդիմութեանը համար, ալ աւելի լորդրանցաւ։ Էմիլիվիկէի պատիւերը մնրէն չէր հեռանար, քնոյ ու արթնութեան առեն միշտ անոր վրայ իր մտածէր ու ուր որ ըլլար միշտ գնեն իր աչքին առջեւ ներկայ ունէր։ Կամաց կամաց ան առտիճաներ հոսաւ, որ առանց անոր ապրիլը իրեն անկարելի բան կ'երեւար։ Բայց Էմիլիվիկէին անդրդուելի հաստատութիւնը յաղթելու համար գինքն իրեն հարս ընելէն ուրիշ հնարք չկար։ ասոր ալ թնչպէս խոնարհի, թնչդիս ազնուութի գեղացի աղջիկ մը դահի վրայ նստեցրնէ։ Ան դժուարին խորհրդոյ մէջ երկարեալ առեն ծգնալէն ետքն ան ալ ուզեց փորձել թէ արդեօք արդիւնքներ կրնայ մի գինքն ուղղել։ Էրանի թէ ասոնց մէկն ալ ըրած չըլլար. ինչու որ առանցմով Էդիլբեռտոսին սիրան աւելի եւս դիրուեցաւ, ու բարկութեամբ հրամայեց, որ թագուհին պալատէն դուրս հանեն ու շուտով բերդ մը տանին, գնեն, եւ հոն գոցուած մնայ։ Խեղճ թագուհին ան բերդին մէջ իր արցունքներն ու ցաւերն ասոր ուրիշ ընկեր մը չունեցաւ, ու ան ոստրմելի վիճակին մէջ հոն պնդեցաւ երեսէ ինկած կենդանին եղաւ։ Բայց ան անյաջողութիւնը գինքն ամենեին չուսահատցուց եւ մանաւանդ թէ իրեն մեծ դրգիռ մ'եղաւ ուզելու իր մտադրութիւնը նաեւ ան ծանուն արն որ իր տերութեանը հարաւոյն ասնիանն էր։ Ուրիշ Ալեքսիոս Միքայելովիչ Զարը Բոլոքներու ապստամբութեանց դէմ ռուսական վարչականութիւնը կասեցնելու ծանուն վրայ ապահովելու եանէ էր, մինչեւ Հոլանտայոյ (1667—68) ձեռքը Օքքա գեղեցիկ քով Տեսանոնա քաղաքը Արծիւ անուանի նաւ մը շինել տուաւ ու Վոլգայն վրայ դէպ ի Աստրխան պատերազմ ծովը խրկեց։ բայց ան տարի փոքր յաջողութիւն մը չկրաւ, Բոլոքները նաեւ պարեցին, որով Զարին յոյսը բոլորովին պարապի եղաւ։ Ան առենէն վեր կասեցնելու ծանուն վարչականութիւնը, կամաց կամաց Զուլֆա ու Աստրխանի բնակող Հայոց ձեռքն անցաւ, որոնք իրենց ճարտարութեամբը, պարկեշտ ընդունելութեամբ ու երկու կողմն ալ ունեցած դրամներով մեծ յարգագիտութեան մէջ էին։ Երեսնք պարսիկ կերպասը Ռուսաստանէն անցընելով Արխանգելի վրայէն Հոլանտա կը տանէին ու անկից լաւ ու ուրիշ դիւրածախ վաճառքներ կը բերէին։ Պետրոս յաւարտուց ալ Հոլանտա եղած տարեն, նոյն տեղը գտնուող Ադրիան պ. Զմիոնացի երեւելի վաճառականին՝ անոր խնդրելովը (1717) վաճառականութեան նպաստաւոր արտօնութիւններով հրովարտակ մը տուած էր, որուն մէջ ամենայն խստութեամբ կը հրամայէ իր ամէն ատրճանի պաշտօնատարներուն որ չէ թէ միայն Ադրիանն պետրոսին այլ նաեւ անոր Զմիոնի բնակող Աբրահամ ու Յոհան վաճառականն եղբայրացը, ու իրենց գործակալացը ազատութիւն տարած եւ վաճառականական նկատմամբ ճամբորդութիւն բրած տեղերն, ամենուին արգելք կամ դժուարութիւն չըլլայ։ Ու ռուսական տերութեան որ կրնանէ, որ քաղաքէն ալ ուզեն ազատութեան տնտեսի։ Պարձեալ նոյն հրովարտակին մէջ իր տերութեանը ամէն պաշտօնատարներուն կը հրամայէ՝ որ նոյն գերատոս Ադրիանն ու իր եղբարացը ու բոլոր հոդիացն վաճառականներու մասնաւոր օգնութիւն ու պաշտպանութիւն

երեսէ ձգեցիր... այսպէս զինքը մոռանցիր, ով անգթութեան...»

Այս թղթին Եդիլբեռտոս շանթահարի պէս եղաւ, կարծես թէ մեռնած հարսին վերջի հոգեվարքը աչքին առջեւ կու գար։ կարծես թէ հոգւոյն աւանդման ներկայ կեցած կը նայէր։ այսպէս սարսռալով տասամնակ մնալէն ետքը, սոսկալի ձայնիւ որուաց, ով անգութ անգթութիւնս, ես զինքը սպանեցի, ես անմեղին մահուանը պատճառ եղայ, ես բուռ ու ոգբիւրի պէս սկսաւ աչքերէն արցունք թափել։

Այն վայրկենէն ետքը սրտի խաղաղութիւնն ու մխիթարութիւնը բոլորովին կորսնցուց, տրտում, սեւամաղձոտ աս դին ան դին, առանց ուր ըլլալը գիտնալու կը պտրտեր, ուր որ ըլլար, կը կարծէր թէ Էմիլիվիկէն դուռնատ սատուելը գինքը կը հարցնէ։ Ընմխիթար տրտմութեան ծովու մէջ ընկղմած առանց հին զբօսանացը միտ դնելու, թագաւորութեան կարեւոր գործերը կը թողուր, ոչն խակ իր կեանքն ալ իրեն ծանր ու անտանելի կու գար։ Ան վիճակիս մէջ շփոթութիւններն ու անկարգութիւնները շատացան, ամէն տեղ խռովութիւն սկսաւ։ ամենուն սրտին մէջ ապստամբութեան հոգին տիրեց։ իր բռնակալ սերութեան կործանումը շտապցնելու համար ներքին թշնամիներուն հնարքներուն ալ միացաւ։ Տանիմարդայի թագաւորը շատ զօրքով վրան եկաւ, Եդիլբեռտոս դէմը ելաւ, զարնուեցաւ, ու ոսկալի պարիւնահեղութենէ ետքը պարտուելով սանկ մոռ տալ ու փախչիլ։ բայց ասով ալ չազատեցաւ, ատաթիկ տենդէ մը բռնուեցաւ, մեկ կողմանէ խղճի անհանգստութիւն, մեկալ կողմանէ արժանի եղած պատիժներուն ծանրութիւնը դինքն ան վիճակի բերին, որ ոչորմելիաբար վախճանեցաւ ու իրեն պէս գեղ ու ամուրդրմ հոգիներուն սրինակ եղաւ։

Սոսի։

ԳԵՏԵՔԱՐԵՔԱՆ

ՄԵԾԻՆ ՊԵՏՐՈՍԻ ՎԱՐՔԸ

ԺԹ.

ԻՍԿԱՅԱԿԱՆ վաճառականութեան տարածումն ու ապահովութիւնը՝ ան մեծ ատարիան զորն որ պետրոս իր կառավարութիւնը ձեռքն առած սրէն իր աչքին առջեւն ունէր, միշտ իրեն նեղկայ մնաց։ Թէպէտ պարսիկ ծովուն վրայ իր ակնկալութիւնէ շատ աւելի յաջողութիւն գտաւ, բայց Սեւ ծովուն վրայ իր յաջող բանան այ իրմէ բոլորովին հեռացած կ'երեւար։ Բայց ան անյաջողութիւնը գինքն ամենեին չուսահատցուց եւ մանաւանդ թէ իրեն մեծ դրգիռ մ'եղաւ ուզելու իր մտադրութիւնը նաեւ ան ծանուն արն որ իր տերութեանը հարաւոյն ասնիանն էր։ Ուրիշ Ալեքսիոս Միքայելովիչ Զարը Բոլոքներու ապստամբութեանց դէմ ռուսական վաճառականութիւնը կասեցնելու ծանուն վրայ ապահովելու եանէ էր, մինչեւ Հոլանտայոյ (1667—68) ձեռքը Օքքա գեղեցիկ քով Տեսանոնա քաղաքը Արծիւ անուանի նաւ մը շինել տուաւ ու Վոլգայն վրայ դէպ ի Աստրխան պատերազմ ծովը խրկեց։ բայց ան տարի փոքր յաջողութիւն մը չկրաւ, Բոլոքները նաեւ պարեցին, որով Զարին յոյսը բոլորովին պարապի եղաւ։ Ան առենէն վեր կասեցնելու ծանուն վաճառականութիւնը, կամաց կամաց Զուլֆա ու Աստրխանի բնակող Հայոց ձեռքն անցաւ, որոնք իրենց ճարտարութեամբը, պարկեշտ ընդունելութեամբ ու երկու կողմն ալ ունեցած դրամներով մեծ յարգագիտութեան մէջ էին։ Երեսնք պարսիկ կերպասը Ռուսաստանէն անցընելով Արխանգելի վրայէն Հոլանտա կը տանէին ու անկից լաւ ու ուրիշ դիւրածախ վաճառքներ կը բերէին։ Պետրոս յաւարտուց ալ Հոլանտա եղած տարեն, նոյն տեղը գտնուող Ադրիան պ. Զմիոնացի երեւելի վաճառականին՝ անոր խնդրելովը (1717) վաճառականութեան նպաստաւոր արտօնութիւններով հրովարտակ մը տուած էր, որուն մէջ ամենայն խստութեամբ կը հրամայէ իր ամէն ատրճանի պաշտօնատարներուն որ չէ թէ միայն Ադրիանն պետրոսին այլ նաեւ անոր Զմիոնի բնակող Աբրահամ ու Յոհան վաճառականն եղբայրացը, ու իրենց գործակալացը ազատութիւն տարած եւ վաճառականական նկատմամբ ճամբորդութիւն բրած տեղերն, ամենուին արգելք կամ դժուարութիւն չըլլայ։ Ու ռուսական տերութեան որ կրնանէ, որ քաղաքէն ալ ուզեն ազատութեան տնտեսի։ Պարձեալ նոյն հրովարտակին մէջ իր տերութեանը ամէն պաշտօնատարներուն կը հրամայէ՝ որ նոյն գերատոս Ադրիանն ու իր եղբարացը ու բոլոր հոդիացն վաճառականներու մասնաւոր օգնութիւն ու պաշտպանութիւն

թիւն մատուցուի։ Ան հրամայեցաւ՝ Հայապէի վաճառականները ռուսական պետութեան մեծ տիրապետութեանը տակ գտնուած ու մեր ժողովրդասէր բարեբարոյ քաղաքին քաջալերուած, բոլոր պետութեան մէջ տարածուելու սկսան, որոնց շահն ու օգուտը նոյն իսկ մեծատիրաց Զարն ալ տեսնելով 1711ին Պարսից Շահին հաւանութիւնովը Հայ վաճառականաց հետ դաշինք մը գրաւ, որով պարսիկ կերպասը միայն Ռուսաստան կրնար բերուիլ։ Այսպէս Հայոց միայն Ռուսաստանի մէջ կերպասի վաճառականութիւն ընելու բնդհանուր աղատութեան թուղթը հրատարակուելէն ետքը, Ռուս հպատակաց ալ հրամայուեցաւ որ իրենք ալ իրենց կերպասները միայն Հայոց ծախեն։ Հայք երբեմն նոյնիսկ նաեւ Ճաճկաստան ալ մտնելնուն համար իրենց շնորհուած իրաւունքը կորսնցուցին (1719), սակայն իրենց խնդրելովը (1720) նոյն արտօնութիւնը նորէն հաստատուեցաւ։ Ան ատենները Ռուսաց Պարսկաստանի գաւառներու մէջ ունեցած առուտուրը աղէկ յառաջադիմութեան մէջ էր, սակայն մէյ մ՚որ Պարսկաստանի ներքին խուովութիւններն սկիզբ առին, Ռուսաց վաճառականութիւնն ալ մեծ վտանգի մէջ ընկաւ։ Չէ թէ միայն կարաւաններն ապաստանական յարձակումներ կը կրէին, այլ նաեւ նոյն իսկ Շամախի քաղաքին մէջ Ռուս վաճառականները բոլոր ինչքերնին կորսընցուցին ու փոքր տեղ Վոռնեժանի ռուս քաղաքացիները հաստատուելու մ՚ կը խնդրէր։ Պետրոս պատերազմէն շատուց դէմ հիմնովին զործողութիւն մը սկսելու համար՝ ակռոք էր որ Կասպից ծովուն մինչեւ նոյն առեն դեռ անծանօթ եղած աշխարհագրական դիրքաւորութիւնը քննէր։ Սպինգէս ճարտարապետներու ու կարտէզագրներու ապահովութիւնը հաստատեր, ապա թարգմանները Հայերէն, Թուրքերէն ու Պարսկերէն լեզուներուն ալ գիտնալ կարենալ մարդիկ ալ ընտրեցին։ Ան ատենները Ռուսաց Պարսկաստանի գաւառներու մէջ ունեցած առուտուրը աղէկ յառաջադիմութեան մէջ էր, սակայն մէյ մ՚որ Պարսկաստանի ներքին խուովութիւններն սկիզբ առին, Ռուսաց վաճառականութիւնն ալ մեծ վտանգի մէջ ընկաւ։ Չէ թէ միայն կարաւաններն ապաստանական յարձակումներ կը կրէին, այլ նաեւ նոյն իսկ Շամախի քաղաքին մէջ Ռուս վաճառականները բոլոր ինչքերնին կորսընցուցին ու փոքր տեղ Վոռնեժանի ռուս քաղաքացիները հաստատուելու մ՚ կը խնդրէր։ Պետրոս պատերազմէն շատուց դէմ հիմնովին գ